

uluslararası tarih ve edebiyat

ULUSLARARASI TARİH - DİL - EDEBİYAT SEMPOZYUMU

Tepegöz Masalının Trabzon Varyantı Üzerine Bir Değerlendirme*

Kemal ÜÇÜNCÜ**

Türk kültüründe Tepegöz, klâsik Yunan mitolojisinde *Kyklop* adı verilen tek gözlü devin (yaratığın) kahramanı olduğu anlatılar Avrasya milletlerinin sözlü kültürlerinde oldukça geniş bir yayılım sahasına sahiptir. 19. ve 20. yüzyıllarda Avrupa'da ağırlıklı olarak özellikle Grimm, Frazer, Oscar Hackman gibi karşılaştırmalı folklor araştırmacıları masalın birçok varyantını derlemişlerdir. Bu derlemelerin ortaya çıkardığı koleksiyon tek gözlü dev motifinin Avrupa ile sınırlı olmadığı kanaatini uyandırmıştır (Conrad 1997:139).

Bu erken dönem araştırmacılar özellikle Tarihi-Coğrafi Metodun biçimlendirdiği bir formasyonla masalın ait olduğu bağlamdaki işlevine ve dokusuna bakmaksızın, ilk ve en eski şeklini bulma-inşa etme endişesiyle bu motifin Yunan kaynaklı olduğunu ve buradan diğer milletlere geçtiği görüşünü ileri sürmüşlerdir.

Batılı araştırmacılar Türk kültür dairesi içinde teşekkür eden Tepegöz anlatısıyla ilk olarak müsteşrik Henrich von Diez vasıtasıyla tanışmışlardır. Diez Dede Korkut kitabını tanıttığı yazısının ekine Dede Korkut kitabındaki Basatın Tepegözü Öldürdüğü Boyun Almanca tercümesini ilave eder. 1857 yılında Wilhelm Grimm metni Dünya Tepegözleri Antolojisine dahil eder. 1956 yılında Mundy, Türk ve Yunan anlatmalarını geniş bir şekilde mukayese eder ve bu iki ürünün farklı periyotlarda ve şartlarda ortaya çıktığını söyler. Tepegözün Türkiye varyantları üzerine değerlendirmeler yapan Prof. Saim Sakaoglu masalın Türk kültür geleneği içerisindeki önemini vurgular (Sakaoglu 1973:50).

Umum Türk Kültürü açısından bakıldığında Tepegöz motifi sadece Dede Korkut Kitabı ile sınırlı değildir. Türkiye masallarında Ala Geyik, Azrail ile Arkadaş Olan Çoban; Güney Sibiryaya Masallarında Manas destanında Celmağuz ismiyle görülmektedir. Ayrıca Tepegöz motifi Samoyet Ostyaklarında, Moğolların Yeke Nikun efsanesinde ve Cengiz Han'ın şeceresinde Duva Sokor ismiyle geçmektedir (Ögel 1989:9-260).

* Tepegöz anlatısı farklı coğrafyalarda farklı biçimlerle (masal, efsane, hikaye, mit) anlatılabilmektedir. Aynı olay eşzamanlı ve artzamanlı olarak baktığımızda da görülmektedir. Aynı tarihsel zamanda farklı coğrafyalarda aynı anlatı farklı formlarda anlatıldığı gibi, tarihsel süreç içerisinde bir anlatı biçim ve içerik hatta işlevini değiştirmiş olarak değişime uğrayıp yeniden üretilmektedir. İncelediğimiz Tepegöz metni de aynı özelliklere sahiptir. Trabzon Şalpaazarı ilçesinden derlenen metin bir masal karakterindedir.

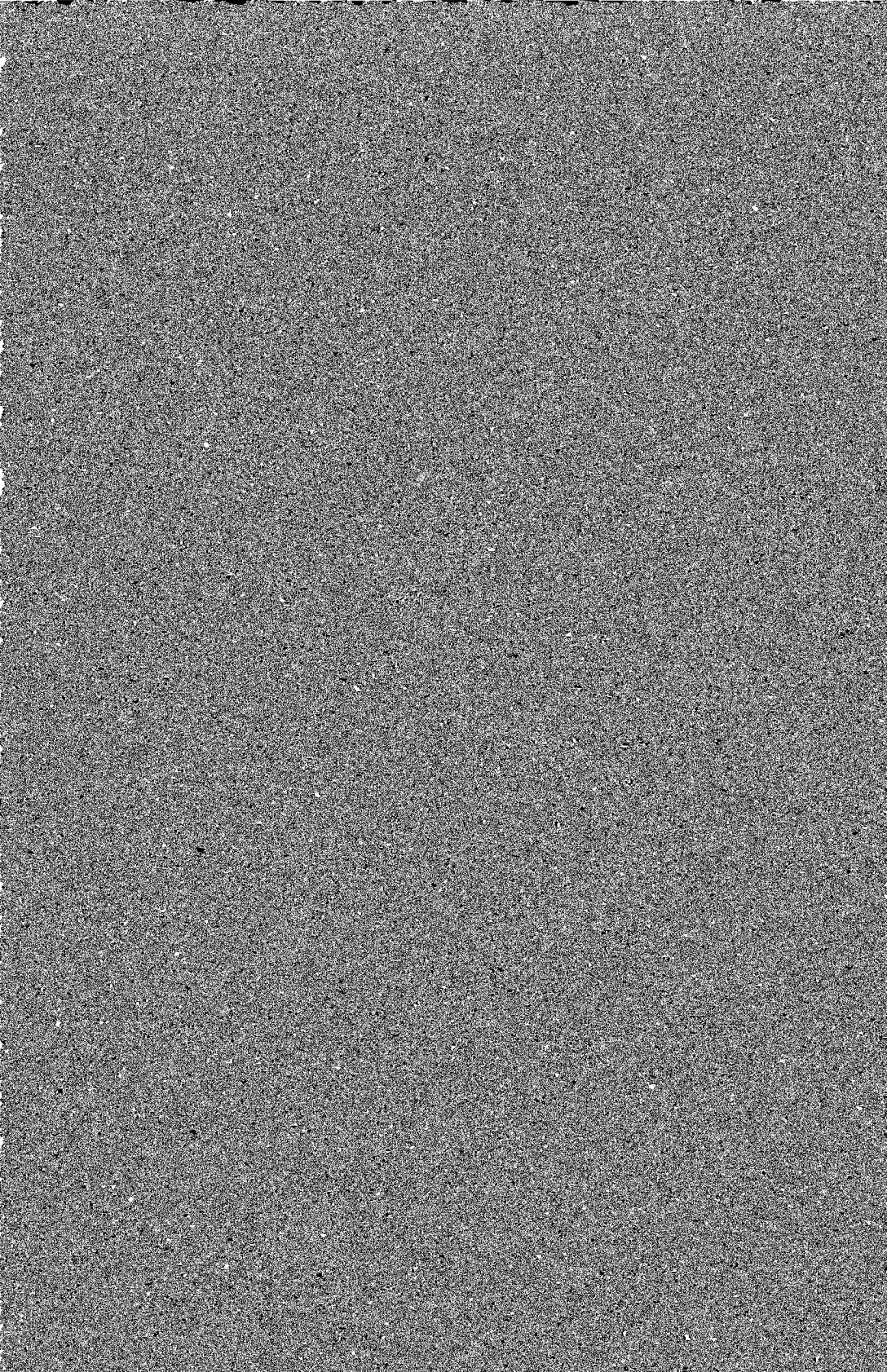
** Arş. Gör., K.T.Ü., Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon.

Miller, Şortan Askerbiy gibi Kafkas araştırmacıları Yunan Mitolojisindeki Kyklop mitinin Kafkasya mahreçli olduğunu ileri sürerler. M.Ö. V. ve VI. yüzyıllarda Kafkasya kıyılarında Grek kolonilerinin kurulmuş olduğu ve yine antik Kafkas halklarından Akhaların göç neticesinde Yunanistan'a yerleştiği bilinmektedir (Özbay 1990: 29).

Tepegöz motifi Kuzey Kafkasya Nartlarında Hagur adıyla karşımıza çıkmaktadır. Türk coğrafyasında oldukça geniş bir sahada bilinen bu motifin Mođol ve Japone'larda görülmeci bize bu motifin Asya kıyılarıyla bir arada yaşadığına bir

Kaynaklar

Brendemon, Bernt. 1989. "Trabzon Çepni Ağzı ve Tepegöz Hikayesinin Bir Varyantı" İstanbul (Trabzon İl Kültür-Sanat Yıllığı 88-89 içinde, Haz: İ. Günday Kayaoğlu, Dr. M. Duman, M.S. Şatıroğlu), s.13-22.

Conrad. Jo Ann. 1997. "Polyphemus and Tepegöz Revisited" V. Milletlerarası Türk Halk Kültür Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri. C.I, s.139-160 Ankara 1997, Kültür Bakanlığı yay.

Çobanoğlu, Özkul. 1999. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara, Akçağ yay.. s.226.

Doğan, İsmail. 1998. "Karaçay-Malkar Emegen Comaklarının Işığında Tepegöz Motifi" IV. Uluslar arası Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu (Basılmamış Bildiri), s.1-8, 28-30 Mayıs1998. Çanakkale.

Eliade, Mircea. 2001 (Çev. Sema Rifat). Mitlerin Özellikleri, İstanbul, Om yay.

Eliade, Mircea. 1992 (Çev. M. Ali Kılıçbay). İmgeler Simgeler, Ankara. Gece yay., s.24.

Ergin, Muharrem. 1994 (3.b.). Dede Korkut Kitabı I. Ankara. TDK yay. s.206-215.

Ögel, Bahaddin. 1989. Türk Mitolojisi, Ankara. TDK yay., C.2, s.29-260.

Özbay, Özdemir. 1990. Mitoloji ve Nartlar, Ankara. Kaf Dağı yay., s.29.

Sakaoğlu. Saim. 1973-1975. "Yaşayan Tepegöz Hikayesi", Türk Kültürü Araştırmaları, C.11-14, s.50-80.

